

Efterord

Ester Blenda föddes i Stockholm 1891 men tillbringade en del av sin uppväxt i Småland där familjen hade ett torp. Barnet Ester Blenda var busigt, uppfinningsrikt och hade som hon själv skrev ”fickorna fulla av nubb och spik”. Hon umgicks med pigor och drängar och deltog i det vardagliga bondelivet. Som vuxen fortsatte hon att fånga alla chanser till utmaningar, särskilt de som inbegrep kroppsliga prövningar. Mjölka kor, lägga fisknät, köra hö. Arbeta som piga, vandra med samer, befinna sig i stormens öga. Köra hundspann i Kamtjatka eller rida på mula i Sydamerika. Det finns fotografier på Ester Blenda Nordström i läderjacka på motorcykel, i same-dräkt bland samer, i aftondress i storstaden. Hon hade körkort, egen motorcykel och hon fotograferade. Ester Blenda kom att bryta mot de flesta av sin tids konventioner, både som kvinna och yrkesperson. Enligt kollegan och vännen Célie Brunius hade Ester Blenda ”ett oemotståndligt begär” att göra det som folk inte förväntade sig. En annan vän anar att Ester Blenda är medveten om sin tjuskraft och att hon använder sig av den. Ja. Charmen och upptågen kan ha varit ett sätt att ge sig själv det rörelseutrymme hon behövde för att göra det hon ville göra – och komma undan med det. Ja, till och

med hyllas för det. ”Vi höll av henne”, skrev Brunius.

När Kirunas grundare Hjalmar Lundbohm friade till Ester Blenda och hon avslog detta anbud, blev vännen John Landquist irriterad. Hon hade kunnat få ett lugnt liv i Stockholm och Kiruna, menade han. Det var knappast det Ester Blendas strävade efter, en stillasittande tillvaro som hustru. Det är uppenbart att hon hade ett extremt frihetsbehov och jag tror inte att hon kunde dagtinga med detta. Friheten har ett pris och det är ensamhet. Det är inte många som klarar att stå utanför traditionella sociala sammanhang, och det kan vara ett skäl till de ångestfyllda perioder som Ester Blenda drabbades av med jämna mellanrum. Närmaste vännen är Carin Frisell. De reser tillsammans och de sista åren tillbringar de mycket tid ihop. Kanske var det en hemlig kärleksrelation, kanske inte. I alla tider har kvinnors vänskapsrelationer fungerat som oaser i ett ogästvänligt patriarkat. Kanske Ester Blenda kunde stå nära Carin just för att relationen inte innehöll parskapets krav? Det vet vi inte. Men för den som följer Ester Blendas fotspår är det tydligt att behovet av frihet också handlar om rätten att få vara sig själv. Det är i kraft av denna integritet och självständighet som rackarungen Ann-Mari skapas. Genom Ann-Mari i *En rackarunge* får vi en glimt av Ester Blendas personlighet och drivkraft, såväl som inblick i den tidens miljöer och de konventioner som både Ann-Mari och Ester Blenda hade att bryta mot.

Ester Blenda tjusade sin samtid och hon tjusar oss än idag, hundra år senare. Men det är inte hennes personlighet som i första hand fascinerar mig, utan hennes yrkesskicklighet. I början av förra seklet var det långt ifrån självklart för kvinnor att göra yrkeskarriär, men Ester Blenda gjorde det och hon kom att bli pionjär på

flera plan, både som journalist och författare. Vägen in i journalistiken beskrev Ester Blenda som en slump, hon fick ett erbjudande och antog det. Hon var tjugo år när hon började som volontär på Stockholms Dagblad. Ett år senare fick hon anställning på Svenska Dagbladet. Där tog hon sig signaturen Bansai och blev snabbt ett begrepp för den breda läsekretsen. Genomslaget kom sommaren 1914. Hon skulle ha semester i maj och fick idén att arbeta som bondpiga. Hon annonserade efter en piggtjänst och fick en hos bonden Anders Holtz i Sörmland. Åter tillbaka på redaktionen föreslogs hon att skriva om upplevelserna. Reportaget slogs upp stort, alla delar i det var unikt. Bondelivets hårda slit och långa dagar var bekant för många men det hade aldrig tidigare beskrivits på detta intensiva och närvarande vis. Artiklarna samlades i boken *En piga bland pigor* och kom att tryckas i femton upplagor, och bli både teater och film.

Som piga wallraffade Ester Blenda ett halvt sekel innan den tyske journalisten Günther Wallraff gav namn åt denna arbetsmetod. Men arbetet som piga var enda gången hon arbetade under täckmantel, de starka reaktionerna på reportaget skrämde henne. På alla andra reportage därefter var hon på plats som sig själv och med henne föddes det självupplevda reportaget. Detta var en arbetsmetod som passade hennes temperament och det blev som en livsstil. Själv kallade hon sin journalistiska arbetsmetod för att "fotografera av verkligheten". Det kan låta enkelt, som ett litet klick. Men det är en arbetsmetod som kräver en skicklighet utöver det vanliga. Att uppfatta det som finns mellan och bortanför orden fodrar sensibilitet och en förmåga att lyssna med hela kroppen, med alla sina sinnen. Det handlar om att kunna agera och reagera som sig själv och samtidigt stå

vid sidan om och registrera. Att kunna zooma in på detaljer utan att tappa fokus över helheten kräver inte enbart ett känsligt sinne utan också professionell distans. Vid skrivmaskinen framkallade sedan Ester Blenda sina upplevelser och sinnesuttryck, och hon gjorde det med stilistisk skicklighet. Hon var lyhörd och hade en ömsint blick för människan och humorn lyser igenom i det mesta hon skriver. Med nerv och närvaro skapade Ester Blendas tidlösa dokument.

Bondelivet i Småland lockade Ester Blenda mer än kulturlivet i Stockholm, hon sökte sig främst till miljöer som kontrasterade mot det moderna samhället. Den stora drömmen var en egen gård. Där ville hon varva det fysiska vardagslivet med litterärt skrivande. År 1917 lämnade Ester Blenda Svenska Dagbladet. Hon fortsatte att skriva reportage för tidningar, nu som frilansare, och sökte till lantbruksskolan Hagaberg där hon antogs som skolans första kvinnliga elev. Det fanns också en dröm om att vara omgiven av barn och under tiden på skolan påbörjade hon sin flickbok *En rackarunge*. Rackarungen Ann-Mari betar sig inte så som flickor förväntades göra i början av 1900-talet. Ester Blenda själv trodde att Ann-Mari skulle vara ”för glad, för ung, för glittrande, för obetänksam” för att få en läsekrets, men till hennes stora förvåning gjorde boken succé. Även den andra boken i serien, *15 år – Några blad ur en rackarunges liv*, hyllas. Ester Blenda kom därmed att bli stilbildare även inom barn- och ungdomslitteraturen. Ann-Mari lär ha stått som förebild för Pippi Långstrump och flera av hennes busstreck återfinns i Astrid Lindgrens barnböcker.

På samma sätt som Ester Blendas litterära stil återspeglades i reportagetexterna kom hennes journalistiska närvaro att ge färg åt hennes skönlitteratur. När Ester

Blenda började arbeta som journalist var till exempel intervjuer ovanliga. Genom att citera människor så som de talade, med slang och dialekt, lät hon dem gestalta sig själva och det var helt nytt. Samma grepp använde hon sedan för dialogerna i de skönlitterära böckerna. Mötet mellan mördaren Josef i Åhyddan och flickan Ann-Mari skildras med stor empati i boken *En rackarunge* och här kan vi ana journalisten Ester Blendas känsliga intervju-teknik. Frågorna som Ann-Mari ställer till Josef visar författarens fingertoppskänsla i mötet med den andra.

Patron Ann-Mari blir tredje boken om rackarungen. Nu är Ann-Mari 19 år och mer sansad, men hon är likväl en banbrytare. Här förverkligar Ann-Mari drömmen om ett eget torp, precis som Ester Blenda kom att göra. Men medan Ann-Mari bara är 19 år hann Ester Blenda bli 40 innan hon fick sitt första egna hem. Precis som Ester Blenda inte värjde för hårt arbete, så gör inte Ann-Mari det heller. Dra ner tapeter och sätta upp nya, måla väggar och skura golv, köra dynga eller stiga upp natt efter natt för att kontrollera äggkläckningsmaskinen. Det fanns inget arbete som inte kunde utföras, vare sig för Ann-Mari eller Ester Blenda själv. Via Ann-Mari uttryckte Ester Blenda sin förtjusning över det enkla livet och de smutsiga kläderna, det hårda slitet och kontakten med bygdens människor. *Patron Ann-Mari* är en kärleksberättelse till vardagen och genom en väv av detaljer och miljöer får vi inblick i den tid som var då.

När Ann-Mari lyckligt säger att, "Tänk, att man går och lägger sig i sitt eget, eget, eget hem..." så gällde denna känsla säkerligen också för Ester Blenda. Med flit och envishet skapar Ann-Mari såväl som Ester Blenda en fristad som är bara deras. Men livet blev inte som Ester Blenda önskade. Hon hann även skriva

uppföljaren *Patron förlovar sig* innan hon 45 år gammal drabbades av hjärnblödning och förlorade allt det som kännetecknade hennes liv – kroppens förmåga, det sociala umgänget och skrivandet. Det är inte svårt att föreställa sig att det var smärtsamt och det sägs att hon blev personlighetsförändrad. Ester Blenda gick bort 1948 i lunginflammation, 57 år gammal.

Ylva Floreman

Dokumentärfilmare & skribent

www.floreman.se